

Foto: Tom van Limpt

WAT KUNNEN WE LEREN VAN HET IB-EXAMEN NEDERLANDS?

Deel 1: De comparative

In het kader van Curriculum.nu wordt de komende tijd gesproken over de invulling van het onderwijs Nederlands in de bovenbouw van vmbo, havo en vwo, met ook consequenties voor de eindexamens. Dan zou er zeker ook gekeken moeten worden naar het examen van het International Baccalaureate, in het bijzonder de comparative.

HELGE BONSET

In april werd in de Tweede Kamer een vrijwel unaniem gesteunde motie van D66 aangenomen om de centrale examens voor Nederlands en de moderne vreemde talen te gaan vernieuwen al vóór de curriculumherziening Curriculum.nu. Voor Anne Sanderling (in het tijdschrift *Neerlandistiek*, 2018) is het al langer duidelijk wat er dan gebeuren moet. In haar stuk getiteld 'Voor in-

spirerend eindexamen Nederlands moet je naar het buitenland' schrijft ze: 'In tegenstelling tot het Nederlandse eindexamen Nederlands is het IB-examen Nederlands inspirerend, uitdagend, valide, gedegen en flexibel. Het bestaat niet uit saaie teksten met vragen, maar laat leerlingen zelf aan het woord: in essays, geschreven reflecties, mondelinge commentaren. En in het allermooiste wat het IB-examen te bieden heeft, de comparative.'

Het IB (International Baccalaureate) is een gerenommeerd internationaal onderwijsprogramma dat veel wordt gebruikt op internationale scholen. Op een aanzienlijk aantal scholen kunnen leerlingen Nederlands kiezen als eindexamenvak, in verschillende vormen: Dutch A Literature of Dutch A Language and Literature, Higher Level of Standard Level.¹ De comparative waar Sanderling over spreekt, is een vergelijkende analyse van twee teksten. In dit artikel beschrijf ik de compara-

tive en ga ik in op de vraag wat we eraan kunnen hebben in het reguliere onderwijs Nederlands.

De teksten

Voor de comparative vergelijken de IB-leerlingen op hun examen twee thematisch verwante teksten die ze niet eerder hebben gezien. Die teksten kunnen een combinatie zijn van twee niet-literaire teksten of een literaire en een niet-literaire tekst. Het kunnen complete teksten

zijn of fragmenten. De teksten zijn bijvoorbeeld advertenties, opiniërende columns, interviews, krantenartikelen, reclameteksten, essays, blogs, brochures, memoires, dagboeken, strips of gedichten. De leerlingen kunnen altijd kiezen uit twee tekstparen.

De twee teksten gaan over hetzelfde thema, bijvoorbeeld identiteit of werkstress, maar ze belichten het thema vanuit een andere invalshoek. Zo moesten leerlingen in 2014 twee teksten vergelijken over het thema 'Kat en hond': een fictionele dagboektekst van een herdershond, en een brochure over de vraag of kat en hond aan elkaar kunnen wennen. In 2015 vergeleken ze twee teksten over het thema 'alzheimer': een sonnet van Joke van Leeuwen, en een interview uit een online magazine. Om de teksten te vergelijken, analyseren de kandidaten deze eerst grondig. Dan schrijven ze in twee uur een vergelijkende analyse waarin ze ingaan op de verschillen en overeenkomsten.

De opdracht en de voorbereiding

Bij de tekstparen krijgen de leerlingen op het examen de volgende opdracht:

Analyseer en vergelijk de volgende twee teksten. Behandel de overeenkomsten en verschillen tussen de twee teksten. Geef daarbij tevens commentaar op het belang van de context, het publiek waarvoor de teksten bestemd zijn, het doel van de teksten en de formele en stilistische kenmerken.

In de jaren voor het examen laten IB-docenten leerlingen oefenen met het analytisch vergelijken van teksten op wat ze wel aanduiden als 'The Big Five': het doel van de schrijver en het beoogde publiek, de inhoud en/of het thema van de tekst, de toon en stijl van de tekst en de structuur. Zo worden de leerlingen voorbereid op de examenopdracht en de criteria die daar worden gehanteerd. Tabel 1 laat een voorbeeldmodel zien dat gebruikt wordt door IB-scholen van de scholengroep Language One.

Beoordeling

Leerlingen moeten niet alleen de twee teksten lezen en analyseren, ze schrijven ook een vergelijkende analyse. En die moet op het examen voldoen aan een viertal criteria.² Bij de eerste twee criteria ligt het accent op de

ASPECTEN	HULPVRAGEN
PUBLIEK / DOEL	<ul style="list-style-type: none"> • Wat is het tekstdoel? • Wat wil de auteur bereiken met zijn tekst? • Welk publiek heeft de auteur voor ogen gehad bij het schrijven van de tekst?
INHOUD / THEMA	<ul style="list-style-type: none"> • Waar gaat de tekst over? • Wat is er werkelijk gebeurd? • Wat zijn de belangrijkste ideeën uit de tekst?
TOON	<ul style="list-style-type: none"> • Wat voor gevoel geeft de tekst de lezer? • Beschrijf de sfeer in het verhaal.
STILISTISCHE TECHNIEKEN	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe gebruikt de auteur taal om een gevoel of boodschap over te brengen? • Welke talige middelen gebruikt hij om de boodschap / het gevoel over te brengen?
STRUCTUUR	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe is de tekst letterlijk gestructureerd (denk aan lay-out, indeling van de tekst)? • Welke typische kenmerken van de gekozen tekstsoort zie je terug in de tekst?

Tabel 1. Voorbeeldmodel 'The Big Five'

kwaliteit van de tekstanalyse: hebben de leerlingen de teksten inhoudelijk en stilistisch adequaat vergeleken? Bij de laatste twee ligt het accent op de kwaliteit van het schrijfproduct: de opbouw ervan, gelijke aandacht voor beide teksten en het taalgebruik. Zie voor de criteria tabel 2. Voor ieder van de vier criteria wordt de vergelijkende analyse beoordeeld op een schaal van 0 (voldoet aan geen enkele norm) tot en met 5 (voldoet optimaal aan de norm). De schaal heeft de vorm van een rubric.

De vergelijkende analyse in het IB-examen wordt nagekeken door één examiner, die niet verbonden mag zijn met de leerlingen van wie hij het werk nakijkt. De schil van examinatoren staat dus los van de docenten. Examinatoren doen vooraf een korte onlinecursus die vooral bestaat uit het beoordelen van oude examens. Als het toegekende cijfer de docent tegenvalt, in vergelijking met hoe hij eerder werk van de leerling heeft beoordeeld, kan deze het werk (tegen betaling!) opvragen en een verzoek indienen voor een second opinion. Het werk wordt dan opnieuw nagekeken door een andere examiner. Het dan toegekende cijfer is bindend.

Wat heeft de comparative ons te bieden?

Als we de vraag willen beantwoorden wat de comparative ons te bieden heeft, maakt het verschil in welke context deze gebruikt zou worden: het onderwijs, het schoolexamen of het centraal schriftelijk examen.

Als het gaat om de comparative als *opdracht in het onderwijs*, ben ik net zo enthousiast als Anne Sanderling. Leerlingen leren via de comparative lezen en schrijven in samenhang – en de roep om meer samenhang in het onderwijs Nederlands is sterk, ook in Curriculum.nu. Daarnaast is de comparative een oefening in taalbeschouwing: er wordt een communicatieve en linguïstische analyse gevraagd van de beide teksten. De opdracht is uitdagend voor leerlingen doordat hij een beroep doet op hun creativiteit. Voor docenten lijkt hij mij tamelijk eenvoudig toepasbaar: er hoeven alleen geschikte teksten over eenzelfde thema te worden gezocht, een karwei waarbij ook de leerlingen ingezet zouden kunnen worden. Voor de beoordeling van de tekst zijn kant-en-klare criteria aanwezig, die zowel bruikbaar lijken voor formatieve als voor summatieve evaluatie. Als de leerlingen voldoende geoefend hebben met de criteria,

CRITERIUM A inzicht in en vergelijking van de teksten	<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre laat de analyse de overeenkomsten en verschillen tussen de teksten zien? • In hoeverre vertoont de analyse begrip van de teksten, van hun type en doel, en van hun mogelijke contexten (bijvoorbeeld cultureel, temporeel, relatie tot het publiek)? • Worden beweringen ondersteund door goedgekozen verwijzingen naar de teksten?
CRITERIUM B inzicht in het gebruik en de effecten van stilistische kenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre laat de vergelijkende analyse zien hoe stilistische kenmerken van de teksten – zoals taalgebruik, structuur, toon, techniek en stijl – gebruikt worden om betekenis te construeren? • In hoeverre heeft de vergelijkende analyse oog voor de effecten van stilistische kenmerken (inclusief kenmerken van visueel gepresenteerde teksten) op de lezer?
CRITERIUM C opbouw en uitwerking	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe goed is de vergelijkende analyse qua opbouw en samenhang? • Hoe evenwichtig is de vergelijkende analyse (met 'evenwichtig' wordt bedoeld dat beide teksten gelijke aandacht krijgen)?
CRITERIUM D taalgebruik	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe helder, gevarieerd en verzorgd is het taalgebruik? • Hoe passend is de keuze van register, stijl en terminologie ('register' verwijst in deze context naar een woordkeus, toon, zinsbouw en terminologie die passen bij de taak)?

Tabel 2. De criteria voor de vergelijkende analyse

Als binnenkort het bovenbouwprogramma en de eindexamens voor havo en vwo besproken worden, zou het goed zijn ook te kijken naar de mogelijkheden van de comparative

kunnen ze ook elkaars teksten mee beoordelen.

Dit alles geldt natuurlijk evenzeer voor de comparative als *toets in het schoolexamen*. Maar hier heb ik iets meer reserve, omdat (school)examens aan eisen van validiteit en betrouwbaarheid moeten voldoen. De comparative toetst tegelijk lezen én schrijven: daardoor is niet duidelijk of een onvoldoende prestatie het gevolg is van tekortschietende leesvaardigheid of tekortschietende schrijfvaardigheid. Ook komt er met een comparative in het schoolexamen wel veel nadruk op leesvaardigheid te liggen: deze zou dan worden getoetst in het centraal schriftelijk examen en nog eens (half) in het schoolexamen. Een derde punt is dat de beoordeling van de tekst door één beoordelaar, zoals in het IB, natuurlijk geen betrouwbare uitkomst oplevert, ook al zijn er vastliggende criteria. Dit kan worden ondervangen door de teksten te beoordelen met meerdere bovenbouwdocenten. Als dat laatste het geval is, vind ik de comparative als toets in het schoolexamen al met al wel te verantwoorden.

En de comparative als *toets in het centraal schriftelijk examen*? De hiervoor genoemde problemen van toetsing van lees- én schrijfvaardigheid en beoordeling spelen daar natuurlijk extra op; in het centraal examen worden nog stringenter eisen aan validiteit en betrouwbaarheid gesteld dan in het schoolexamen. Maar er staat veel tegenover.

De comparative zou een oplossing zijn voor alle drie de (breed ervaren) problemen die Nederlands Nu en het sectiebestuur Nederlands van Levende Talen benoemen in hun 'Advies examen Nederlands' (2018):

1. Het examen toetst alleen leesvaardigheid, waarmee leesvaardigheid een onevenredig groot gewicht heeft bij de bepaling van het eindcijfer van een leerling (50%), wat niet in verhouding is met het belang van de andere onderdelen van Nederlands. 2. De inhoud en vorm van het leesvaardigheidsexamen is beperkt, zowel in de meting van leesbegrip (wat leerlingen met teksten moeten doen: taken), als in de selectie van teksten die

aan leerlingen wordt voorgelegd. 3. Het huidige centrale examen biedt geen ruimte voor de meting van schrijfvaardigheid.

Hun advies bevat ook een voorstel voor een andere inrichting van het centraal schriftelijk examen:

Twee zittingen van het CSE, de eerste bijvoorbeeld in januari, waarin schrijfvaardigheid wordt getoetst, deels geïntegreerd met leesvaardigheid (schrijven op basis van bronnen, en andere taken). De tweede zitting (traditioneel in mei) betreft leesvaardigheid, deels geïntegreerd met schrijfvaardigheid, omdat de formuleervaardigheid bij open vragen een rol speelt. Elke zitting telt voor 25% mee in het examencijfer, dus leesvaardigheid 25%, en schrijfvaardigheid 25%.

Zo'n eerste zitting zou goed kunnen bestaan uit een comparative.³ De kunst zou dan zijn om voor de comparative een beoordelingsprocedure te bedenken die past in het kader van het centraal examen, waar zwaar wordt getild aan beoordelaarsbetrouwbaarheid.

Tot slot

Als binnenkort in het kader van Curriculum.nu het bovenbouwprogramma en de eindexamens voor havo en vwo besproken worden, zou het goed zijn ook te kijken naar de mogelijkheden van de comparative. Een andere mogelijkheid om het programma en het examen te verrijken is het literaire essay uit het IB-examenprogramma. Daarover gaat mijn volgende artikel, dat uitkomt in het komende nummer van LTM. ■

Met dank aan IB-docent Job Mager.

NOTEN

1. In dit artikel ben ik uitgegaan van Dutch A Language and Literature, Higher Level, en van de situatie voor 2020. Vanaf 2020 zijn in het IB-examen enkele veranderingen aangebracht.
2. Vertaling van mij.
3. Er zijn natuurlijk ook andere invullingen denkbaar, zoals het schrijven van syntheseseteksten.

LITERATUUR

- Nederlands Nu & Sectiebestuur Nederlands Levende Talen. (2018). *Advies examen Nederlands*. Levende Talen Nederlands. <https://leraren-nederlands.nl/wp-content/uploads/2019/04/Advies-Examens-Nederlands-met-draagvlakonderzoek-finaal-1.pdf>
- Sanderling, A. (2018, 10 juni). *Voor inspirerend eindexamen Nederlands moet je naar het buitenland*. Neerlandistiek. <https://www.neerlandistiek.nl/2018/06/voor-inspirerend-eindexamen-nederlands-moet-je-naar-het-buitenland>

binnenkort

2021, Sectie Russisch LT bestaat 50 jaar (diverse activiteiten), <russisch.levendetalen.nl>

22 september 2021, Dag van de Duitse Taal, <www.machmit.nl>

25 – 28 oktober 2021, Streektaalestafette Nedersaksisch, <nedersaksisch@levendetalen.nl>

4 november 2021, Mbo Onderzoeksdag, Den Bosch, <mboonderzoeksdag.nl>

6 november 2021, Studiedag Italiaans, <e.odelli@hum.leidenuniv.nl>

18 november 2021, Beginnerscursus Internationalisering, Den Haag, <www.nuffic.nl>

26 november 2021, Congres Levende Talen (online), <congres.levendetalen.nl>

30 november – 4 december 2021, NOT, Utrecht, <not-online.nl>

19 – 21 januari 2022, VIOT-congres, Gent, <www.viot2021.ugent.be>

11 – 12 februari 2022, Congres Frans, Noordwijkerhout, <www.congresfrans.nl>

23 – 25 maart 2022, Recent verschenen werken Duits, Nordhorn, <h.harbers@rug.nl>

25 maart 2022, Nationaal Congres Engels, Ede, <nationaalcongresengels.nl>

Congres Frans 2022

Nu de vooruitzichten met betrekking tot de coronacrisis beter worden, acht de congrescommissie Frans de tijd rijp om de organisatie voor het geplande congres Frans in 2022 door te zetten. Met een vertraging van 329 dagen vindt de zestiende editie van het nationaal congres Frans plaats op vrijdag 11 en zaterdag 12 februari 2022 in congrescentrum De Leeuwenhorst in Noordwijkerhout.

In de loop van de maand november wordt het programma bekend gemaakt en kunt u zich gaan inschrijven (leden van Levende Talen mogen iets eerder).

Streektaalestafette 2021

Sta je voor de klas en wil je meer weten over het hoe en waarom van streektaal in het onderwijs? Meld je dan aan voor de Streektaalestafette van Levende Talen Nedersaksisch, van 25 tot en met 28 oktober 2021.

Verspreid over vier dagen en vier Nedersaksische regio's vindt de Streektaalestafette 2021 plaats. Hier krijg je als leraar de kans de meerwaarde van streektaal voor in je eigen klas te ontdekken en ga je naar huis met praktisch materiaal om direct zelf mee aan de slag te gaan.

Aanmelden kan tot 1 oktober 2021 via <bit.ly/ltm-streektaalestafette> of een e-mail naar <nedersaksisch@levendetalen.nl>.

Recent verschenen werken Duits

Van woensdagavond 23 tot vrijdagochtend 25 maart 2022 vindt in het Kloster Frenswegen in Nordhorn de jaarlijkse nascholingsconferentie over recent verschenen werken Duits plaats. Besproken worden een film (*In den Gängen* van Thomas Stuber), twee romans (*Tschudi* van Mariam Kühsel-Hussaini, *Die Liebe im Ernstfall* van Daniela Krien) en een toneelstuk (*Kill Your Darlings* van René Pollesch) onder leiding van Iryna Bazhutkina, Peter Groenewold, Henk Harbers en Christian Kirchmeier. Zie voor uitgebreide informatie <duits.levendetalen.nl> onder 'Nieuws'. Inschrijving voor 1 november 2021 via <h.harbers@rug.nl>.

Congres Levende Talen: Taal in beweging 26 november 2021

Leerlingen, studenten en docenten hebben een zware periode achter de rug. De meesten van ons zullen opgetogen zijn wanneer de pandemie helemaal voorbij is. Maar hebben we ook iets opgestoken van deze periode of gaan we weer snel over tot de orde van de dag? Het coronavirus heeft ons gedwongen om buiten de vaste kaders te denken om toch kwalitatief goed onderwijs te verzorgen. Wat nemen we daarvan mee wanneer we weer massaal terug naar school gaan?

Hoe is het taalonderwijs in beweging gebracht? In hoeverre beweeg je als docent mee? Deze vragen staan centraal op 26 november 2021 tijdens het digitale 38e Congres Levende Talen, dat als thema 'Taal in beweging' heeft. Met meer dan vijftig workshops is er volop keuze om je te verdiepen in alles wat taalonderwijs in deze roerige tijden zo aantrekkelijk en uitdagend maakt.

Meer informatie is te vinden op de website <congres.levendetalen.nl>.